

AHARON'S VISION

Sponsorship of Shiur dedicated in loving Memory of (L'ilu Nishmas)
M' Mala Bas R' Yehuda Leib z"llhh and
M' Malka Machla Bas R' Mordechai Zyskind z"llhh

1 *Einei Yisrael - R. Yisrael Belky - pg 315*

THERE ARE MANY ASPECTS of Chet HaEgel, the sin of the Golden Calf, that are difficult to understand, not least of which is the role that Aharon HaKohen seems to have played in this terrible calamity

They said to me, "Make us a god that will go before us, for this man Moshe who brought us up from the land of Mitzrayim, we do not know what became of him." So I said to them, "Who has gold?" They removed it and gave it to me. I threw it into the fire, and this calf emerged" (32:23-24).

* From a cursory glance at this narrative, one might be tempted to think that Aharon led the nation in a heinous act of avodah zarah, and if it was not actually avodah zarah as many commentators explain, it was at the very least an act that led to serious transgression.

4 *Sharei Chayim - R. Halpern - pg 263*

The issue is even more compelling when we consider the role of Aharon HaKohen. The B'nei Yisroel were confused and wanted to make a god, so they consulted Aharon, who told them to remove their jewellery. They gave him their gold, he threw it into a fire, and out came the calf. It would seem on the surface that Aharon was to blame. Surely if he had tried to stop them, and they had threatened to kill him, Aharon would have given his life for Hashem. And yet he went along with them. This couldn't have been a straightforward sin: after all, it took place at Har Sinai. The shofar was still blowing, fresh from the giving of the Torah, yet they managed to stumble in such a way. What then was really going on?

5 The Gemora (Avodah Zarah 4b) says that the sin of the golden calf was in fact meant to teach a lesson for generations. Under normal circumstances this incident could never have happened. Instead, it was forced upon the B'nei Yisroel in order to teach the idea of תשובה לרבים, repentance by the community as a whole. When one does a sin and sinks to the lowest level, there is always the opportunity for teshuvah. Yom Kippur is called "Yom Kippurim," a day that is like Purim. Yom Kippur and the story of the calf teach the idea of the tzibbur's sinning and doing teshuvah. Yet it was at the time of Purim that it actually happened. The Jews sinned with free will and needed to do teshuvah. They partook of the feast of Achashverosh and worshipping idols, yet they repented and were saved. This precedent came from the incident of the golden calf. This answers why Hashem allowed the Satan to cause such havoc, and how it could have taken place so soon after their receiving the Torah: precisely because it wasn't an ordinary sin and was meant to teach this lesson.

2 Aharon HaKohen suffered greatly for his involvement with the Chet HaEgel. Aharon's two eldest sons, Nadav and Avihu, died on his account. At the end of his life, Moshe Rabbeinu told Klal Yisroel how he prayed for Aharon: "אֲתַפְּלֶה גַם בְּעַד אַהֲרֹן בְּעַת הַהוּא" And [prayed] also on behalf of Aharon at that time" (Devarim 9:20). Moshe Rabbeinu's prayer nullified the decree that Aharon himself should have died. Chazal comment on this, saying, תפילה עושה נחמה, prayer accomplished half, that is, of Aharon HaKohen's four sons, two died and two were saved by the prayer of Moshe Rabbeinu. These two sons were taken in place of Aharon HaKohen. It would seem that this could only have been in retribution for some transgression on Aharon HaKohen's part. We shall soon see, however, that this was not the case.

3 The suggestion that Aharon HaKohen was responsible for the Chet HaEgel and had in some way transgressed, is far from the truth however, for we see that Aharon HaKohen went on to become the Kohen Gadol, the most exalted, sanctified individual in Klal Yisroel after Moshe Rabbeinu. Only Aharon HaKohen would set the *tzitzit*, the golden crown of Hashem upon his forehead, engraved with the words, "קדוש ליה" Holy unto God" (Shemos 28:36).

Not only that, but Aharon and his children were granted the priesthood, and given the sole privilege of bringing the Ketores in the Mishkan.

6 As mentioned earlier, Moshe prayed to Hashem, "What's the *kovod Shomayim* that will come out of the sin?" Indeed there are lessons from it. The darkness and confusion the Satan caused at that moment were the worst things that could happen. Despite all this, the strength of Yisroel is that it will never lose its trust in Hashem. We see that even when the worst sins were committed – the people

worshipped the calf, murdered and engaged in immorality – even at the lowest possible level, learning Torah and *tefillah* could pull the Jews out.

7 When the B'nei Yisroel stood at Sinai, they saw the revelation of the Shechinah. Under such circumstances it's easy to believe and be strong in one's faith. When there is darkness and confusion, such as that at the time of the golden calf, one also has to retain his *emunah*. The Pistyetzner Rebbe wrote the *sefer Eish Kodesh* in the harshest conditions. He was hiding in a bunker in the Warsaw ghetto. He had some paper and a pencil, and every week he would write some novel insights. Regarding the verse "וּמִכַּתְּבֵי אֶת־הַמַּקֹּם", he wrote that one shouldn't have complaints against HaMakom, which is one of the names of Hashem. Whilst the word *makom* can refer to Hashem, it also means "place." Therefore, the message is that one shouldn't have complaints about his situation. The Pistyetzner lived this very idea. He was hiding in a bunker and could barely breathe, yet he taught us that even there one shouldn't have complaints but should fulfil "וּמִכַּתְּבֵי אֶת־הַמַּקֹּם". Sadly he didn't escape, but his words inspired many.

How can we explain the involvement of Aharon in this incident?

The Klausenberger Rebbe says that we see from the verses how Aharon threw the gold into the fire and out came a calf despite the fact that he was trying to delay the people. The sin therefore was meant to happen - they had no choice in the matter - because it gave Yisroel the opportunity for teshuvah. Through that the Jews came closer to Hashem. A part of kabbalos haTorah was that they would go through the sin and then rectify it. Everyone has times when he stumbles. The verse says, "Seven times a tzaddik falls and rises" (Mishlei 24:16). The verse talks about a tzaddik, not about an ordinary person. Even a tzaddik will stumble, but he will then arise.

אמר חז"ל (פ"ד ה' ג) אמר רבי יהושע בן לוי, לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, ופירש רש"י כלומר נגזרים ושלטים בלרם היו, ולא היו ראויים להמגבר ירם עליהם, אלא גזירת מלך הייתה לשלוט בהם, כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, שאם יאמר החוטא לא אשנא שלא יקבלני אומרים לו לא ולא ממעשה העגל שכפרו ונתקבלו בתשובה. ומאם שחטט העגל היה נכחינה עבירה לשמה, כי היה בזה כונה

להורות תשובה לרבים. וכמו שפירש בלחם דוד (להרה"ק ר' דוד מדינוב ז"ע, שהלילה הוא יא"ש שלן) מה דכתיב (נב"ד) ויזר אותו בחרט, היינו שאהרן הכהן יזיר בדעתו כי המעשה הלוא אינו אלא על דבר החרטה, ולהשיג יוס קלימה לדורות, כי כל העבירה הייתה עבירה לשמה, ליתן כח לבני ישראל להתחרט על מעשיהם. אך העבירה של חטא העגל היא גורמת לעוד חטאים, נכחינה עבירה גורמת עבירה. וזה שאמר הקב"ה "וביום פקדי ועקדתי", כי בעת שכני ישראל יתקאו בעמיד ח"ו, או הקב"ה יאמר כי אם מחל להם על חטא הזה של העגל, שהוא חטא חמור, כ"ש שימחול להם על חטא הזה.

10 נתיבות שלמה - רמב"ן

ונראה לומר בזה ע"פ מה שאמרו חז"ל (סוכה נב:) אלמלא הקב"ה עוורו אינו יכול לו, היינו

שבצעם כח היצה"ר כה חזק, שהאדם בכוחות עצמו בכלל אינו מסוגל בשום פנים לעמוד כנגדו, אלא שיש שמירה עליונה, דהבא ליטרה מסייעין אותו (יומא לח:). והקב"ה שומר עליו, ובלתי השמירה העליונה אינו יכול לו. וזה ענין מה שאמרו חז"ל (תגיגה טו.) יצאה בת קול ואמרה שובו בנים שובבים חוץ מאחר. שלכאורה איך זה יתכן הרי כל ידח ממנו נדח. אלא דענין הבת קול שיצאה הוא ע"פ מה שביאר הבעש"ט הק' מאחז"ל בכל יום בת קול יוצאת ואומרת שובו בנים שובבים. דקשה ממ"ג, אם יוצאת מדוע אין שומעים אותה, ואם אין שומעים אותה לשם מה היא יוצאת. וביאר שהבת קול הזאת היא המקור להרהורי התשובה המתעוררים תמיד בלב יהודי שהם באים מכת הבת קול. שגם זה מכלל השמירה העליונה שהקב"ה שומר על יהודי.

שמעוררו ע"י הבת קול המגעת לכל לב יהודי, שובו בנים שובבים. ועפ"ז יל"פ יצאה בת קול ואמרה שובו בנים שובבים חוץ מאחר, היינו שלאחר לא היתה את השמירה העליונה חוץ של הבת קול, שאליו היא אינה יוצאת. ובודאי אילו היה עושה תשובה היה הקב"ה מקבלו, אך השמירה העליונה ניטלה ממנו

13 והבי' בזה דהקב"ה ברוב רחמיו השאיר דרך תשובה, שאפילו לאחר שיהודי כבר נכשל והגיע למצב שפל וירוד ביותר, ברא לו הקב"ה תרופה מתוך החטא עצמו, את יסורי המצפון שיש לו לאחר החטא, שלבו שבור בקרבו על חטאו, וגם אם הוא אינו מרגיש בזה אך בפנימיות הלב שבור הוא מאד. וזה בבחי' קוטטא דחיותא המתעוררת באדם מתוך החטא גופו המעורר בו יסורי מצפון שע"ז יחזור לשורשו, וכמא"כ (ירמיה ב) תיטרך רעתך, שבתוך החטא והפגם טמונה התרופה למכה אשר תיטרך רעתך. ולכן כאשר אמר הקב"ה למשה שישאל עשו

עגל עדיין לא היה בדעתו לשבור את הלוחות, כי היה סבור שודאי עוד יש להם את הקוטטא דחיותא, ולבם שבור בקרבם והם כובכים ומיצרים על כשלונם. רק כאשר ראה את המחולות שהם שמתים בזה, נתייאש אז לגמרי שמה יכול הוא עוד לעזור להם, וישלך את הלוחות, שראה שאין להם שייכות אל הלוחות, שכבר נתנתקו מן השורש, מן החלק א' ממעל, התובע מיהודי ללא הרף, איכה, היכן אתה בעולם.

12 ויש שזה נובע מתוך קטנות, כדאיתא בפרי

הארץ מהרה"ק ר' מגדל פרישטק ז"ע בפרשה זו, שיש אשר אדם חוטא חטאים קטנים שאמנם א"א להעניש עליהם אבל הם חטאים, שנכשל בנסינות קטנים בעבירות שאדם דש בעקביו, ואו נוטלים ממנו את השמירה העליונה כדי שיכשל בחטא גדול ויתן או לבו לשוב על הכל, עיי"ש. ובכלל זה גם עניני קדושה וטהרה בהיתר, שעל ידם נוטלים ממנו את השמירה העליונה והריוה בסכנה גדולה. וגם זה היה בחטא העגל, כדאיתא שם בפרה"א, שמקודם נכשלו ישראל בהרבה חטאים קטנים, כמד"כ וימרו על ים כים סוף, וילינו העם, ועל ריב בני ישראל ועל נטותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין, שאמנם אינם חטאים מפורשים, ומסו"כ נסתלקה

מהם השמירה העליונה ונכשלו בנסיון הקשה של חטא העגל.

15 הארץ והאביב

והנה כיון שזני ישראל חמד קשורים אל השי"ת בפנימיות לבם, לכן הם חמד יכולים לעשות תשובה ולתקן מה שעיוותו בחטאם. אמנם איחא נשם משמואל (פקד מע"ה ד"ה כי יורחיו) שכתב השמחה הוא דבר שמקיף כל חלקי הנפש, ועל ידי השמחה נשעם עשיית העבירה נקלטת העבירה ח"ו בכל הנפש כולה, כי הרי אין כאן ה"אחמה" נשעם עשיית העבירה שהיא נאה מזד חלק הקצוב שלא נפגם, והרי ע"י השמחה הוא ח"ו טועם טעם החטא, ויש לחטא מתקיות אללו עד ששמח בו. וממילא משה רבינו נראותו את המחולות חשב שהמצב הוא נואש, כי המחולות הן סימן על עומק הרע, ועד היכן זה מגיע. וזוה יש להיבין מה שאיחא נפסרים לפרש הספוק (דברים מה, טו) פתח אשר לא עבדת את

ה' אלתיך נשמחה, שקשה וכי נשגיל חסרון השמחה באים ל"ח קללות המנויים שם, ואמר שהכונה היא כי ה"לא עבדת" היה נשמחה, היינו עשיית הדברים הלא טובים הי' באופן של שמחה. והיינו כנ"ל כי השמחה מביאה לדי פגם גדול נפגש ע"י העבירה, וממילא מובן שעל זה באים עונשים גדולים ח"ו.

11 ובחינה זו של הסתלקות השמירה העליונה

מיהודי או מכלל ישראל, יש שזה נובע מתוך גדלות ויש שהוא מתוך קטנות. מתוך גדלות הוא כמאחז"ל (סוכה נב.) כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. וכאשר האדם גדול ויכול הוא לעמוד גם ללא השמירה העליונה, שכתב הקדושה שלו כה חזק עד שיכול לעמוד בעצמו כנגד היצה"ר, לכך יצרו גדול, היצה"ר שלו חזק וקשה מאד, שנוטלים ממנו את השמירה העליונה, כי רואים מן השמים שיכול בעצמו לעמוד בנסינות. וזה היה ענין חטא העגל, כיון שישראל היו בבחי' הגדול מחבירו, שהיו בדרגה גבוהה מאד, לאחר הגילויים העילאיים של קבה"ת שהגיעו אז למדרגה עליונה ביותר, כמש"נ עליהם אני אמרתי א' אתם ובני עליון כלכם, לכך ניטלה מהם השמירה העליונה מתוך גדלותם, וזה מה שהביא שנכשלו בחטא העגל כיון שלא היתה להם שמירה עליונה.

14 ושבירת הלוחות נחשבת למעלתו הגדולה של

משה רבינו, וכדחז"ל עה"פ (דברים לד) ולכל הוד החזקה וגו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל, שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם. כאשר משה רבינו ראה שאין לישראל תיקון, כי ליבותיהם שלמים ואינם שבורים, וצריך לשבור את הליבות של כל ששים רבוא בני". ולכן לא היתה דרך אלא ע"י שבירת הלוחות, שע"ז יתדור להכרתם את אשר קרה אותם, ע"י שיראו את הלוחות אשר מעשה א' המה והמכתב מכתב א' נשברים לעיניהם, ישברו ליבותיהם של כל ישראל, וזה יהיה עבורם הדרך לתיקון. ואם לגבי סוטה נאמר ימחה שמי על המים כדי להטיל שלום בין איש לאשתו, הרי כ"ש לעשות שלום בין הקב"ה וישראל, ופעולה זו היא אשר הצילה את כלל ישראל, ועליה נאמר ולכל הוד החזקה שנשאו לבו לשבר את הלוחות לעיניהם של ישראל בעבור תיקון כלל ישראל, שרק משה בגדלותו היה יכול לעשות כזאת.

To answer this, we need to closely examine the root cause of *klal Yisrael's* original demand for the calf. We may assume that Aharon penetrated the depths of their consciousness and responded accordingly. Aharon realized that the problem was caused by the absence of Moshe. Perhaps the greatest achievement of Moshe was to keep the *klal* as a unified entity, preventing it from splitting into factions. There was no internal unity within *klal Yisrael* until after they crossed the Yarden and entered the land. Before that time, they needed a man of Moshe's

stature and immense spirituality to guide them through their collective experiences and to ensure that no selfish interest took control of the people. His loss, however temporary, threw the nascent nation into disarray. They rapidly became a rabble of individuals, rather than a cohesive unit. They had managed to hold themselves together for the forty days during which Moshe had promised to be absent, but now, when they thought that the time had elapsed¹ and that he was gone forever, their ability to continue without a unified force collapsed.

18 Aharon, as Moshe's surrogate, had to address this issue when the confused and bereft people stood before him to request an alternative leadership. Aharon assumed that if he could tackle the problem at its root, then the spurious demands, of which it was symptomatic, would disappear. They would be comforted by some alternative means of unifying them and would return to their homes to await what he knew to be Moshe's imminent arrival. Aharon attempted to effect this through a physical act — a community-wide project which would unify the people. So he asked them all to contribute gold, which he intended to melt into one large ingot. This, apart from involving them all in one activity, would symbolize the cure to their problem — each individual personality, represented by each item of jewelry, would be merged into one community, represented by the single ingot.

Aharon was the ideal person to effect this aim, for his very essence yearned to bring together estranged parties, to create unity on a local and communal level:

* Hillel said, "Be one of the pupils of Aharon HaKohen — loving peace and pursuing peace, loving people and drawing them near to Torah."² (Avos 1:12)

Aharon's role in the golden-calf episode was rather like that of an expert doctor, who, when attempting to heal a patient, looks at the cause of the illness and cures that. The symptoms will automatically disappear once the treatment has been successful.

19 We now understand why Aharon allowed himself to become involved with the incident at all; he believed that he could solve the problem by making the ingot. But it all went horribly wrong, and, as we saw, the

calf emerged from the fire, to Aharon's complete surprise and undoubted horror. This disaster was caused by the involvement of the *erev ray* — the so-called mixed multitude of non-Jewish hangers-on who joined *klal Yisrael* at the time of the Exodus. We have discussed before¹ that when an alien item is added to a distinct group, the result is not the group plus the outsider but complete ruin for the group. This is what happened to Aharon's plan. The *erev ray* were not interested in the welfare of *klal Yisrael* and had no real fears about their ability to cope without Moshe; they were simply troublemakers, opportunists with their own agenda. This means that Aharon's ingot was partially infused with their wicked intent, thus ruining the whole project. This allowed evil forces to rest on the gold, resulting in the *eigel*.

When the Torah describes the manufacture of the calf, we learn:

All the people ripped off the gold rings which were in their noses, and they brought them to Aharon. And he took from their hands... (Shemos 32:3-4)

* This was the mistake that Aharon made — he took the gold directly from the hands of the troublemakers. This was infused with their wicked, self-oriented aims and was thus able to pervert the objective which Aharon had intended for it.

המקיסים את האדם שהם חיה ויחידה, והרי כחילת העמדת הניח והתחלת הסיים החדשים, אם ההתחלה תהיה בשמחה אמיתית, או משפיע השמחה שיקנה את הבוחם של ימי השבע נרכות בפנימיות נפשו * שיהיה דבר העומד לנצח ולא יהיה ניכלמו להפגש. וצוה יכולים לנצח דברי חז"ל דהשמחה את החסן וזכה לחמשה קולות (נרכות 1, ב), שהוא כנגד ה' חלקי הנפש | שמשמחה בשמחה של מנוה.

והנה מדה טובה מרובה, שמה אלו למדים עד כמה גדולה מעלת השמחה של מנוה, וצוה יובן הענין לשמחה חסן וכלה, שהרי הרבה תמחו המפרשים הלא החסן והכלה שמחים, ומהו הענין לעסוק בשמחה. אך י"ל שהכוונה היא כי השמחה האמיתית של מנוה מקפת את כל חלקי הנפש, עד לחלקים

20

Not only was Aharon not criticized for his role in the *eigel*, but he was actually rewarded, for he

only got involved to delay them until Moshe came back. God said to him, "Aharon, I know your true intention. By your life, I shall set none other than you over the offerings of My children..."

(Shemos Rabbah 37:2)

* So we see that as a reward for his good intent Aharon was given the service in the Mishkan and, eventually, the *Beis HaMikdash*. Careful consideration will reveal that this great gift was *middah keneged middah* (measure for measure). The task of the *kohen gadol*, Aharon's eventual role, is to unify the hearts and minds of *klal Yisrael* in their worship of God. Of course, this is just what he intended to achieve through his involvement in the *eigel*, for which God justly rewarded him for eternity.

21 עיון איסור

קבלת התורה שקיבול עליהם ישראל בימי אשורוש, היתה בדרגה גבוהה יותר מאשר קבלת התורה בהר סיני, ועפ"י האמור יתכן שאעפ"י שבסיני היו ישראל "כאיש אחד בלב אחד", מ"מ בימי אשורוש הגיעו לאחדות שלמה ומוחלטת עקב הסכנה האיומה שריחפה על ראש כולם "להשמיד להרוג ולאבד", שהרי בשעת הסכנה נשכחים ומתבטלים כל ההקפדות והתרעומות שיש בין אדם לחבירו, ומחשבת כל אחד נתונה לכלל כולו, והיא היא שעת האחדות הגמורה ושעת הכושר לקבלת התורה בשלימות.

מובא בשל"ה בשם האר"י ז"ל כי יום כפורים הוא יום כפורים, כלומר ביום הפורים יכול אדם להתעלות למדרגה רמה יותר מאשר ביום הכפורים, היום הקדוש. ויש לכיין בזה מה שנתבאר כאן, כי כשם שביום הכפורים מגיעים ישראל למדרגת מלאכים, שאין ביניהם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, כמו כן כפורים ע"י משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, באים לידי כך, ולא עוד אלא שע"י משתה ושמחה האחדות ביניהם גדולה יותר מאשר ביוהכ"פ, והזמן המסוגל לכך הוא בימי הפורים כיון שהגיעו לכך בימי מרדכי וכאמור.

22

מה שאמרו "בלב אחד" הוא כי אין די בהנהגה חיצונית של ידידות, אלא צריך שתהיה האהבה שבין איש לרעהו בעומק הלב, ושלא יהיה בלב שמץ טינה ומחשבה לא טובה על הזולת, אלא אך ורק כבוד וחביבה.

ובעבד עברי כתיב (ויקרא כה מג): "לא תרדה בו בפרך ויראת מאלקיך", ופירש"י: "אל תאמר החם לי את הכוס והוא אין צריך לו וכו', שמא תאמר אין מכיר בדבר אם לצורך אם לאו, ואומר אני לו שהיא לצורך, הרי הדבר הזה מסור ללב, לכך נאמר ויראת מאלקיך".

איסור עבודת פרך בעבד עברי אינו איסור על עבודה קשה, אלא איסור על עבודה מיותרת שאין האדון זקוק לה, שיש בכך משום זלזול בכבוד העבד העברי. ומבואר כאן חיודוש, שאעפ"י שאין העבד יודע כלל כי עבודה זו היא אך למותר, אלא סבור הוא כי האדון צריך לכוס חמה, וגם לא יזע לעולם כי לחינם שרת, ומחשבה זו היא רק בלבו של האדון בלבד, ואין אדם יודע מכן, מ"מ הזהירה התורה על כך ועל זה נאמר "ויראת מאלקיך".

* וטעמא דמילתא, דכיון שהאדון בלבו פנימה יודע שאין הוא צריך לעבודה זו, הרי הוא מזלזל בעבדו בלבו, ואף דבר זה אסרה תורה, כי חייב האדון לכבד את עבדו העברי ולהחשיבו אף בתוככי לבו.

24

ובלבד זאת יש לדעת כי אי אפשר בשום אופן להצליח ברוחניות על חשבון צער וזולתו, ואורכה כל ההצלחה תלויה אך ורק בזהירותו בכבוד חבירו, כמו שכבר הזכרנו לעיל מיוסף הצדיק, וכן מצינו גם ברחל שמסרה הסימנים ללאה כדי שלא לבייש אותה, ואף שעי"ז ידעה שהיא מאבדת את כל הצלחת חי עוה"ז וחי עוה"ב, כי לא תהיה נמנית בין האמהות הקדושות, [כי לא ידעה שיעקב יעבוד עוד ז' שנים בשבילה], ולא יהיו לה שבטי י-ה, יוסף הצדיק, ובנימין, אלא במקום זה תהיה אשתו של עשו הרשע שמלבד גדול הנדבנם שתהיה לה בעוה"ז לחיות עם רשע כמותו, גם איזה עוה"ב תהיה לה כשנבריה היו עמלק ואורים והמן הרשע, וכל שאר הרשעים האחרים שבכל הדורות יהיו נמנים בין צאצאיה, כל זאת ראתה וידעה, ועכ"ז ויתרה על הכל ומסרה כל הסימנים ללאה כדי שלא לביישה, ומבואר בספה"ק מעם הדבר, כי אי אפשר בשום אופן לבנות שכפי י-ה על חשבון בויון אחרים, ואי אפשר להצליח בשום דבר ברוחניות על חשבון צער חבירו, ולכן ידעה רחל הישג, כי אפי' שיש לה מעט נבוא ורוחני לא למסור הסימנים ללאה, עכ"ז אם עי"ז תגרום צער ובושה ללאה לא תוכל בדרך זו לזכות לרוחניות, ואכן נילו לנו חז"ל הדוקא עי" מדה זו שלא רצתה לבייש את לאה וכתה לשכני י-ה, כדאימא ברש"י עה"פ (בראשית ל, כב) וזכור אלקים את רחל, שזכר מה שמסרה הסימנים ללאה. הרי דאלמלי מסרה הסימנים ללאה היתה עקרה, כל ימיה ולא היתה זוכה לא ליוסף הצדיק ולא לבנימין, ורק עי" מסירת הסימנים - שלדעתה היתה זו הסיבה לאבר הכל כנ"ל, וכתה לכל הצלחתה בעוה"ז ובעוה"ב.

24 Eini Yisrael - R. Belstky

In light of this, Aharon HaKohen's actions during Chet HaEgel must be seen as having been extraordinarily righteous, as for this he received the Kehunah. It was the nation that had transgressed, while Aharon HaKohen had acted with supreme mesirus nefesh and dedication to HaKadosh Baruch Hu, as evidenced by the lofty reward he received.

It is important to understand why the very same Aharon who is described as the perpetrator of Chet HaEgel, and the one who incited the wrath of HaKadosh Baruch Hu, could also be the one who was rewarded for those very deeds. Why Aharon was given the zechus of becoming Kohen Gadol and thus, the ability to remove HaKadosh Baruch Hu's wrath from His people, will become clear through the following explanation.

25

Chazal (Yoma 69b) tell us that in the time of Ezra and Nechemiah, at the beginning of the period of the second Beis HaMikdash, the Anshei K'nesses HaGedolah, the Men of the Great Assembly, were faced with a dilemma. The desire for idolatry was still very strong among Klal

Yisroel, and they recognized that the nation lacked the fortitude to resist the temptation.

26

They cried out to Hashem, God, in a great voice" (Nechemiah 9:4). מאי אמור - what did [the Anshei K'nesses HaGedolah] say? Rav said, אמר רב ואיתמא ר' יוחנן בייא בייא - and some say it was Rabbi Yochanan who said: "Woe and woe!" היינו already destroyed the [first] Beis HaMikdash, burnt the Heichal, וקטלינו, ואגלינו לישראל מארעהו, - killed all the tzaddikim, לכולהו צדיקי and it is still dancing among us! ועדיין מרקד בין, - Surely, Hashem only gave us the yetzer hara in order to receive due reward on account of it. [The Anshei K'nesses HaGedolah therefore declared:] We have no need for the yetzer hara and no need for the reward! A note fell down from the Heavens and upon it was written the word "Truth".

27a

The Anshei K'nesses HaGedolah fasted for three days and three nights, at which point, the Ribbono Shel Olam gave the yetzer hara for avodah zarah into their hands. נפק אתא כי גוריא דטרא מבית קדשי הקדשים - the appearance of a fiery lion emerged from the Kodesh HaKadoshim. The prophet Zechariah announced to Klal Yisroel, "This is the inclination to idolatry!" שנאמר "As it is written, "He said, "This is the evil one!" (Zechariah 5:8).

As they took hold of it, בהדי דתפסו ליה - one of the hairs of its coat was plucked and the lion screamed so loudly that its voice could be heard for four hundred parsas. אמרו היכי נעבדי וילמא חס ושלום מוחזי עליה מן.

276

The Sages said, 'How should we go about this? If the yetzer hara screams, perhaps Heaven will have mercy upon it, and allow it to remain and continue to tempt the Jewish people. אמר להו נביא - שדויהו בדורא דאברא וחפיהו לפומיה באברא דאברא משאב שאיב קלא The navi said to them, put it in a pot of lead and seal its mouth with lead. Lead will absorb the sound of the lion's roar. שנאמר ויאמר זאת הרשעה. As it is written, "This is the evil one! He cast it into the vessel, and cast the lead weight into its mouth" (Ibid.).

28

In order to understand the above Gemara, we must closely examine the declaration of the Anshei K'nesses HaGedolah: "We do not need the yetzer, and we do not need the reward!" Exactly what was the reward they were referring to?

29

A deeper idea also lies behind the declaration, "We do not need the yetzer, and we do not need the reward!" An important principle that one finds throughout Creation is "God created all things and their opposite" (Kohelles 7:14). HaKadosh Baruch Hu creates equal but opposing forces in order to maintain balance in Creation. For every spiritual advantage that can be utilized to promote goodness and Kavod Shamayim, Hashem posits a comparable but opposing force that acts to conceal the truth and thereby maintain the existence of bechirah, the free will of man to choose between tov v'ra, good and evil. Conversely, for every temptation to sin there is a comparable pleasure that can be attained through sanctity.

In our case, so long as the yetzer for avodah zarah existed as a force of temptation, there must have also been an equally powerful force that could direct and guide the Jewish people towards avodas Hashem. This force existed in the form of prophecy, of nevuah amongst Klal Yisroel.

30

An essential component of nevuah was the ability to see through the shrouds of the physical world and behold the truth of HaKadosh Baruch Hu's reality, that He alone is the Master of all powers. Millions of our people dedicated the better part of their lives to attaining such a vision. These were the bnei hanevi'im, the disciples of the prophets. Of those, hundreds of thousands succeeded in attaining the delights of nevuah. The prophet would quite literally be overcome by the Presence of Hashem; his bodily functions would cease, and he would behold a vision, a direct communication from HaKadosh Baruch Hu; the d'var Hashem. If a vision and the message it contained was intended for transmission to others, the prophet would become the mouthpiece of HaKadosh Baruch Hu. Arise and I shall cause you to hear what Hashem shall command" (Bamidbar 8:9).

In contrast, the temptation of idolatry can be understood as the desire to confer the might and power of the Ribbono Shel Olam on some other entity, and attempt to attain a similar transcendent experience by connecting to this false god. Were this temptation not to exist, then the pull of nevuah would have eliminated mankind's bechirah. Thus, nevuah can be seen as the reward that Klal Yisroel received in exchange for suffering the temptation of idolatry.

What the Anshei K'nesses HaGedolah were essentially saying, was: Although we cherish the delight and intense closeness to the Ribbono Shel Olam that nevuah has provided us, we are willing to give up this connection in order to save Klal Yisroel from the pitfalls of avodah zarah.

32

The Gemara (*Nedarim* 22b) tells us, "Had Israel not sinned, they would only have received the Five Books of the Torah, and the Book of Yehoshua, as it lends worth to Eretz Yisroel." The great majority of the Sifrei Nevi'im, therefore, were revealed expressly to combat the yetzer for avodah zarah. This is the primary message of the Nevi'im, and emphasizes the *zeh leumas zeh* of prophecy and idolatry.

34

Aharon HaKohen was faced with a similar situation to that which faced the Anshei K'nesses HaGedolah. The people demanded of Aharon, "עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ, מוצרים לא ידענו מה היה לו - *Make for us gods who will go before us, for Moshe, the man who brought us up out of the land of Egypt, we do not know what has become of him*" (Shemos 32:23). Rashi comments, "They desired many gods."

For this reason, Aharon wished to nullify the *yitzra d'avodah zarah*, and he took steps remarkably similar to those taken by the Anshei K'nesses HaGedolah many years later. Aharon HaKohen took gold and cast it into the furnace in order to bring out the golden calf. This calf bore the likeness of the yetzer hara on the 'other side', the *sitra achara*

of the Chayos HaKodesh in Yechezkel's vision of the Merkavah: the countenance of the bull.

35 Though the lion was of fire, and the calf of gold, these two elements are analogous in the spiritual imagery used by the Torah, for gold is the color of fire. Indeed, the *Keruvim* were made of gold, to represent their angelic fire, the fiery *d'var Hashem*, as it is written, "ואת קולו שמענו מתוך האש" - *And His voice we heard from within the fire*" (Devarim 5:20).

Just as the fiery lion possessed an active life-force, the Egel too, was no inanimate representation, as it is written, "שור אוכל עשב" - *It was a bull eating grass*" (Tehillim 106:20). Rashi mentions that the Egel of gold "possessed a living spirit" and actually began to behave as a living bull. The Egel was the living incarnation of the yetzer hara, and Aharon HaKohen's plan was to destroy this terrifying force. Aharon, like Zechariah after him, was a *Navi Hashem*, a prophet of the Lord, and he possessed the wisdom necessary to do so, had this also been the will of HaKadosh Baruch Hu.

36

However, Hashem did not allow Aharon's plan to succeed. No note bearing the word *emes* fell to Aharon HaKohen from the Heavens. This was because it was not possible at that time to remove the power of nevuah from Klal Yisroel. The remainder of the Torah had yet to be given through the nevuah of Moshe Rabbeinu, since they were unable to receive the entire Torah directly, in the manner with which they received the *Asseres HaDibros* during Matan Torah. For Klal Yisroel to fulfill their mission, they would need all of *Chamishah Chumshei Torah*, and *Sefer Yehoshua*. At least until the end of Yehoshua's leadership, nevuah was a necessary factor in the development of Klal Yisroel. Therefore, in order to retain the power of nevuah, Aharon HaKohen was prevented from destroying the yetzer for avodah zarah.

33

The significance of the yetzer for avodah zarah appearing in the form of a fiery lion, may be understood from Yechezkel HaNavi's description of the *Chayos*, the Divine creatures that bear the *Merkavah*, the Divine Chariot. He describes the *Chayos* as having four 'faces', each with a different countenance. The forward-facing countenance is in the image of a human (*Adam*), while the rear-facing countenance was in the image of an eagle, *neshet*.

The two countenances facing towards the sides are, on the left side an image of a bull (*shor*), and on the right side, a lion (*aryeh*). In Aramaic, the word for 'side' is '*sitra*'. Thus, it is no coincidence that the yetzer hara is known as the '*Sitra Achara*', literally, 'the other side'. The faces on the sides of the *Chayos* represent the powerful inclinations to evil that are an integral part of the make-up of the world.

Therefore, the fiery lion that emerged from the Kodesh HaKadoshim was not merely a representation of the yetzer hara. This lion was a being that possessed life and energy, and having been created by the Ribbono Shel Olam, it was possible that Hashem may have chosen to have mercy upon it, which was the great concern of the Anshei K'nesses HaGedolah.

37

Aharon HaKohen placed himself at great risk by performing this act. Having failed to banish the yetzer hara, Aharon HaKohen brought great damage upon himself and his family, as it is written, "ובאהרן - *And Hashem was greatly angered at Aharon [enough] to destroy him*" (Devarim 9:20), that is, "כי פרעה אהרן" - *Aharon HaKohen had revealed something*" that was meant to be hidden and in this way put himself in great danger, a danger that to some extent, the prayers of Moshe Rabbeinu managed to avert.

38

Despite the disastrous consequences, Aharon HaKohen's action was remarkable. Chazal tell us that the Anshei K'nesses HaGedolah earned the title, "*Gedolah - great*," precisely because of their nullification of the yetzer for avodah zarah. Aharon HaKohen tried to bring about the same result, except that he did it through the 'bull on the left' rather than through the 'lion on the right'. Aharon HaKohen's mesirus nefesh unambiguously demonstrated his greatness, his true essence, the wish to only make peace between Hashem and His people by removing the obstacles to His service.

39

By contemplating the words of Chazal, we have come to understand that Aharon HaKohen's actions were precisely what served to sanctify him to the degree that he became worthy of receiving the *Kehunah*, a *kedushah* which he passed on to his offspring for all eternity. His actions undoubtedly wrought profound changes in the Heavenly spheres, yet Klal Yisroel were not yet in a position to benefit from those changes *lema'aseh*, in practice.

40 *Wortmask - R. Tatz*

In order to understand this phenomenon we shall have to study a particular depth of human motivation. The *gemara* states that *Anshei Knesses Ha'gdola*, the Men of the Great Assembly, annulled the human drive for idolatry. They reckoned that due to the relative descent of the generations in spiritual power, the ordeal provided by the temptation to idolatry was greater than the reward to be earned in overcoming it. Since it offered too dangerous a test, they decided to work for its obliteration, and they successfully exorcised it from the human psyche. From that time on, people do not have a natural and intrinsic drive to worship idols.

41

But the very act of abolishing the drive to idolatry also abolished prophecy. That generation was the last to experience prophecy; in fact, Chaggai, Zecharia and Malachi were the last three prophets and they were members of that great convocation of Sages and prophets. What is the connection between idolatry and prophecy? Why must they stand or fall together?

42 The answer is that both of these ideas relate to transcendence. The human mind and *neshama* long to transcend the bounds of the finite and physical, and essentially, such transcendence is possible. At a high enough level of human preparation and purity, prophecy is the result. In prophecy, the *neshama* breaks through into a transcendent realm, breaks through into a zone outside of

the self and closer to that of the Creator, and the experience is of a magnitude that is impossible for us to understand.

43

But there is a false channel for transcendence, too. That is the idea of idolatry; the desire to annul the self in an experience of merging with a greater reality can be misdirected to idolatrous ends. Idolatry provides an opportunity for going beyond the self; it provides a sense of transcendence, but of course in a false and misguided way. In fact, in its impure heart, idolatry is really worship of the self, but its guise is worship of that which is above.

44

Prophecy is a pathway, a channel, to reach above the self. Idolatry is a false pathway to reach above, a misguided application of the faculty of relating to that which is above the human realm. And that is why they both inhabit the same zone within human consciousness and motivation – the very pinnacle of the mind, the point at which consciousness can transcend into the superconscious, is that faculty which is activated in prophecy and betrayed in idolatry.

45

And that is why they stand or fall together. If that most powerful drive, the drive to connect with the Divine in prophecy, is removed, then the temptation to worship a false version of holiness is removed too. And the reason is that they are one and the same faculty in the mind. There is no intrinsic good or bad in the human form, only energies which are more or less powerful; good and bad lie solely in the application of those energies. If there is an energy directed at rising above the finite, at transcending, then that energy will be the stuff of prophecy, and of necessity it will be the stuff of the drive to idolatry. If prophecy goes, the temptation to idolatry will be deflated too.

46

What has happened is that the organ, the faculty of the mind which is able to reach above itself has been excised, and all its functions must disappear as a result. If one removes an organ of the body surgically, all of its functions are lost – one cannot expect some functions of the liver to remain intact in the body if the liver has been removed, and similarly, when the Men of the Great Assembly removed the craving for idolatry from the human heart, they were simultaneously removing prophecy from the realm of human attainment. What was in fact removed was not idolatry or prophecy in themselves, but rather the mental and spiritual faculty which spawns them. When that faculty was removed, its functions disappeared.

47

Now the fascinating question is: when a part of the mind is thus weakened or removed, what remains in its place? And the answer is: nothing. But let us understand: we are discussing the highest faculty, the point of origin of the mind, the point of origin of consciousness. This point represents the highest drive imaginable, the drive for reaching up, the drive for the ecstasy of bonding with the Creator. And when that point is emptied, what is left is a drive for nothing at all. The drive to move out and beyond has become a drive to be where one is and not to progress. The space remains, that area of the psyche remains, the drive remains; but instead of being geared to reaching up and on, it remains as a drive to be involved in movement which does not have to go anywhere. The pleasure of being able to transcend has become the pleasure of being in a place which is an end in itself. Talking about nothing, using the deepest and most creative of human faculties for nothing other than its own sake, is the result.

48

When the real transcendence of prophecy was possible, a sane individual would not have enjoyed talking nonsense, talking or working or moving without the achievement of tangible progress; nothing could have been more frustrating. But now that we have a zone of emptiness where the zone of transition to a higher state once was, we enjoy simply using our tools of progress to go nowhere.

49

In human experience there is another activity which provides a rich sense of that which is done entirely for its own sake, and that is the unique activity that we call a game. The idea of a game is essentially an activity which is enjoyed simply for the sake of the enjoyment it provides. Of course, games may be played for a variety of purposes, but if one examines this subject carefully one finds that at the heart of the experience of play lies the pleasure of an activity that leads nowhere; a pure game is played for no end outside of the game itself. And that is the secret of the pleasure inherent in a game: while I am engrossed in this game, regardless of the specific nature of the game, I am divorced from the world of my obligations; I am in a state of being in which my goal lies within the activity itself, I am not striving towards a point in the future, I am not looking beyond the present at all.

50

A game may consist of entirely trivial actions and processes and yet be a delicious experience – surely this is a strange phenomenon? But on the contrary, that is exactly the secret: because there is nothing inherently meaningful in the

moves and actions of the game, there precisely lies its escape. Within a game is a zone of wonder, a zone isolated from the bonds and pressures of the reality of a life which is entirely obligation and work; but the point to grasp is that the isolation from the world of work is not a simple escape of forgetfulness or unconsciousness akin to the experience of rest; it is precisely the nature of a game itself which intrinsically and deeply holds the domain of that escape.

Nothing could be clearer than the meaning of the word itself: in Hebrew, the word for "play", that word which is used for Hashem's ineffable interaction with His Torah, is sha'ashua. This is a fascinating word in Hebrew: it is comprised of two similar components, the root שׁוּ שׂוּ duplicated. This root means "to turn towards", as we find in Bereishis (Genesis) "Va'yisha Hashem - And Hashem turned towards..."; and "lo sha'a - He did not turn towards...". The double expression of this root in the word sha'ashua means quite literally "turning towards the turning towards". Is this not exactly the idea of a game - the idea of movement towards and within itself entirely?

54

ישנם אנשים שמתפללים, לומדים תורה ואף עושים חסד, אך מרכז חייהם הוא משהו אחר, כל אחד לפי עניינו [בידור, טיולים, אוכל, בריאות, דיאטטה וכו']. זוהי "עבודה" שהיא "זרה", היא לא לה. כל דבר שנוגע לה הוא אמיתי. אברהם אבינו היה אמיתי, משה רבינו היה אמיתי. בחור שקם בבוקר ויודע שהוא יבוא לישיבה, יתפלל, ילמד, ואח"כ גם יצא קצת להתאוורר לשם הנאה - זו אינה ע"ז. אך אם הוא יושב כל הזמן ומחכה לרגע שבו יצא להתאוורר או לשחק - זוהי ע"ז. כי השאלה היא היכן הוא מרגיש "חיים", מהי ההנאה האמיתית שלו.

58

כלומר, חמבה נובעת מהתחושה שהדבר שייך אלי. כאשר ברור לאדם שלדבר מסויים אין לו כל שייכות, לא יחמדהו כלל!

והנה, סוף כל סוף לכל אחד יש שאיפות לגדלות. מדוע, אפוא, התפילות כ"כ יבשות? כי לא חומדים את הגדלות. ומפני מה לא חומדים דבר זה? כי סבורים שהשגתו לא תיתכן במציאות, זהו דבר בלתי אפשרי לעשות בתוך כל המגבלות שלי גדלות.

אם אדם היה מאמין ואף נותן אמון בקב"ה שביכולתו להעניק לו גדלות על אף כל מגבלותיו, הוא היה חומד את הגדלות, וממילא היה מבקש על כך בתפילה בבכיות ובתחנונים, כי זהו דבר ראוי לו, דבר שיש לו שייכות אליו. אם הוא אינו חומד את הגדלות, אין זאת אלא משום שאינו מאמין באפשרות השגתה.

59

כך גם בענין המעשה. זה שאינו מאמין בקב"ה, שאינו נותן בו אמון, כונה את סדר הלימוד שלו לפי מגבלותיו, כפי המדרגה שהוא רואה בעצמו. אבל מי שהוא מאמין ונותן אמון, הריהו חומד את הגדלות, את העליה. הוא עושה את כל המאמצים להשיגה ובצורה כזו את הוא מסדר לעצמו את כל סדרי הלימוד והתפילה שלו.

60

זהו היסוד הגדול שלימדה אותנו כאן התורה הק': אם אדם רוצה לזכות לאמיתת חסדו של הקב"ה, למצות מעצמו את מה שהוא באמת יכול, את הגדלות הטמונה בו, ההנהגה עמו היא: "הבטחתי ולא קיימתי" - עליו לעבור את השלב של האמונה. הקב"ה מכניס את האדם לתוך חושך. לתוך כל מיני מגבלות. נראה לו ברור כשמש שהוא לא שייך לכולם - לא שייך לשייטת, לא שייך להתמדה, לא שייך לתפילה, לכולם. כי בלי לעבור את השלב הזה אכן לא ניתן להשיג גדלות!

ועבודת האדם היא למצוא את עצמו בתוך אותו חושך, ושם להאמין.

ראשית כל לא להרהר, ח"ו, לדעת שסוף כל סוף אדם יכול להשיג את כל מה שחז"ל אומרים לנו. שנית - לחמוד את הדבר, לתת אמון בקב"ה ולהתפלל על כך, ושלישית - לבטא זאת גם בעולם המעשה שלו.

If one understands this idea well it will be no surprise to discover that in the deeper sources the higher world is described as a world of play. The gemara states that Hashem "plays" with the Torah (and that He "plays" with the Leviathan - a subject which needs elucidation in its own right). These statements sound strange in the extreme, but if one remembers that Torah always deals with essence and never with the superficial, one will begin to understand: "playing" in essence means doing that which is an end in itself, that which needs no justification outside of itself, that which leads nowhere other than to its own center. Torah is the core and essence of existence, in depth it does not lead outwards, rather, all else leads to it. The world was created for Torah, it is the end-point and Hashem's original and deepest purpose, and therefore His engaging the Torah must be described in terms of ultimate tachlis, ultimate purpose. He is not using the Torah for a purpose outside of itself, so to speak, but rather all of existence finds its meaning entirely within Torah.

53 אמיתית - פנינים

עיקר הענין של "עבודה" הוא ע"י קרבות. כשמקריבים קרבן, שופכים את דם הקרבן וע"ז כביכול אומרים לקב"ה: אתה הוא המציאות היחידה, ואני כלום לעומתך. זוהי הקרבה של החיים עצמם.

כל עבודה אחרת, מלבד עבודת השי"ת, שמקדישים לה את החיים, כל דבר שתופס את תמצית החיים, את עיקר חיינו, זו "עבודה זרה". כיון שזוהי התקשרות אל דבר חוץ מאל השי"ת.

לדעתו, הע"ז של הורנו היא: "כיף". זוהי מילה ערבית. אין מילה בלשון הקודש המקבילה למילה זו, כי "כיף" אין הכוונה להנאה. כשאוכלים דבר טעים אין זה "כיף". "כיף" פירושו בידור, משחקים.

55

ראיתי פעם מאמר על המכשיר הטמא שנכתב ע"י גוי, ושם הוא כותב שבממוצע כל ילד רואה בחודש אחד כאלף וחמש מאות מעשי רצח ושמנות אלפים מעשי אלימות, והוא מגיע למסקנה שההסתכלות במכשיר זה גורמת לאדם לאבד את אנושיותו. האם אתם חושבים שלגוי שכתב את המאמר הזה יש את אותו מכשיר בביתו? בוודאי. מתוך כל האלפים שקראו את המאמר, האם אחד החליט להוציאו מביתו? לא! זוהי ע"ז.

56

תמיד הטרידה אותי שאלה: בפר' יתרו נאמר בעשרת הדברות: "אנכי ה' אלקיך... לא יהיה לך" וגו', ומיד לאחר מכן נאמר: "ויאמר ה' אל משה, כה תאמר אל בני ישראל: אתם ראייתם כי מן השמים דברתי עמכם. לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם". לכאורה, הרי הקב"ה כבר ציוונו בפירוש במעמד הר סיני לא לעבוד עבודה זרה, אי"כ מדוע צריך לחזור ולומר "לא תעשון אתי" וגו'?

אלא, שבהר סיני, כשהיו קולות וברקים ועם ישראל רעדו מפחד, ציווים הקב"ה לא לעבוד ע"ז כמו השמש, הירח וכיוצ"ב. אחרי מעמד הר סיני, כביכול אמר להם הקב"ה: עתה נדבר בצורה מעשית יותר; הדאגה שלי אינה מע"ז של שמש וירח. החשש הגדול הוא מפני ע"ז של "כסף וזהב", של תענוגות, "כיף". אל תעבדו אותן, אל תהפכו אותן למרכז חייכם, כי הן ינתקו אתכם ממקור החיים.

צורת חיים אמיתית של יהודי היא: "ואתם הדבקם בה' אלוקים חיים כלכם היום".

57

שמעתי פעם מאדם חכם מאוד הגדרה נפלאה אלו משחקים מותר לתת לילד ואלו משחקים אסור. מותר לתת לילד משחק כזה שכאשר הוא יגדל - יזרוק אותו. לא ראינו מעולם בחור ישיבה בן 22 שיושב ומשחק 5 אבנים... זה מסוג המשחקים שנגמלים מהם במשך השנים, וכיון שכן - זה ודאי לא יזיק לו. אך משחק שאי אפשר להיגמל ממנו - אסור לשחק בו גם בקטנות!